

Bahco Sudamericana

Översiktsbilden på fabriksanläggningen i dag.

Innehåll:
Inbjudan till årsmöte
Gösta Söderberg berättar
Inbjudan till vårutflykt
Primus-kökets historia
Bahco i Argentina, se sid 40
Ledningsregementet

J.P. Johanssons Dag 23 augusti 2008

Kallelse till årsmöte.

Härmed kallas du till vårt årsmöte i Bahcomatsalen
torsdagen den 17 april 2008.

- 18.30 Samling. Musikunderhållning, lotteri med fina vinster. Försäljning av vykort, slipsnålar, halsband, örhängen, manschettknappar mm.
19.00 Årsmötesförhandlingar
19.30 Förtäring, landgång, öl eller bordsvatten. Kaffe, kaka.
Information om Bahcos utveckling och framtid.

Pris medlemmar 75:–, övriga 90:–.
Dragning av lotteriet.

Anmälan om deltagande senast torsdag 10 april.
Telefon: 227 07, vardagar 8.00 – 15.00.

Styrelse

Ordförande

Curt Eriksson
Pundgatan 3
749 49 Enköping

Tel 0171-303 48, 070-32 32 075

Kassör

Bo Leijon
Vallgatan 37
745 41 Enköping
Tel 0171-207 33

Sekreterare

Stig Johansson
Färticksgatan 129
745 45 Enköping
Tel 0171-246 09

Ledamöter

Roland Bjurling
Pomonagatan 2
169 73 Solna
Tel 070-42 46 803

Stig Lundh
Besksötagatan 23
745 63 Enköping
Tel 0171-365 93

Suppleanter

Kersti Leijon
Vallgatan 37
745 41 Enköping
Tel 0171-207 33

Ingmar Eriksson
Salagatan 10D
745 34 Enköping
Tel 0171-47 92 14

Klubbmästare

Rune Adelhag
Härnevi Rotbrunna
745 96 Enköping
Tel 0171-41 02 70

J. P. Johansson Sällskapet

bildades 1992 och är en ideell och opolitisk förening med säte i Enköping.

Sällskapets uppgift är att dokumentera och sprida kännedom om J. P. Johanssons uppfinningar, patent, industriella verksamhet, kommunala engagemang och privata liv.

Medlemsavgifter är 125 kr/år för privatpersoner och 500 kr/år för företag, inklusive annonsutrymme i medlemstidningen.

J. P. Johansson Sällskapet

SE-745 82 Enköping

Postgiro 96 34 42-9

Bankgiro 5317-6764

www.jpjohanssonmuseum.com

J. P. Johansson Museet

är öppet vardagar utom lörd 10-12, 13-15.

Grupper efter överenskommelse.

Besöksadress och Museum:

Tallbacksvägen 2, Enköping

Tel 0171-227 07, Fax 0171-322 87

E-post: Jp.johansson@snaeurope.com

Medlemstidningen J.P.-Bladet

ges ut två gånger per år, + engelsk version 2 st

Sista manusdag för nr 2-2008 är 15 aug.

Ansvarig utgivare, ensamredaktör

Curt Eriksson

Stort tack för att du ställde upp som kassör fram till årsmötet.

Allt material till tidningen sänds till sällskapet, se adress ovan. Bilder returneras alltid efter användan-

det, så var noga med att märka dem med namn och adress.

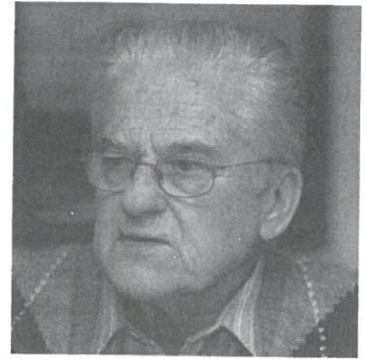
Eftertryck får ske om källan anges.

Ordförande har ordet!

Föreningen J.P. Johansson Sällskapet har till uppgift att sammanföra **personer** med intresse för J.P. Johansson och hans **verksamhet** samt – sammanställa hans patent och industriella **gärning** – sammanställa hans kommunalpolitiska gärning och **förenings**verksamhet – samt uppliva och levandegöra **minnet** av honom.

Ja detta var **första** paragrafen i våra stadgar. Vi flesta känner väl till **dessa**. En påminnelse skadar aldrig. I år tänker vi verkligen **se till** att så blir fallet. Siktat in oss på att synas mycket mera **i kommunen**. Vi har redan startat med Håkan Walls **grundliga** beskrivning av Bahco i Enköpings-Posten. Sagan om **Bahco**, varannan lördag. Dessa artiklar kommer att **sammanföras** och omredigeras i en bok som beräknas utkomma den **14 juni** 2008. Här nedan en minneslista från styrelsen om **vår** utökade verksamhet:

- 17 april **Årsmöte** i Bahcos matsal. Information om Bahcos **utveckling** och framtid.
- 17 maj **Den sedvanliga** vårutflykten går i år till **Stockholm**. Besök i Stadshuset och Riddarhuset. En **heldags**utflykt. Mer information sid 39.
- 26 maj- **Kulturveckan**. Vi deltar med information om vår **verksamhet**. Lotteri med Bahco verktyg.
- 1 juni
- 31 maj **Deltar** med utställning och information på Upplands**museet** i Uppsala.
- 6 juni **Nationaldagen** i Skolparken. Miniutställning.
- 12 juni **Festligheter** på Joar Blå under kvällen i samband med Bahcodagen 14 juni.
- 14 juni **Den stora** Bahcodagen. Plats blir Stora Torget, Enköpings Museum, Upplands Museet och J.P. Museet. På torget kommer det att vara några **bildspel** om Bahco och de som arbetade där under **många** år. Frågor kommer att besvaras av oss från **J.P. sällskapet**. Enköpings Museum visar intressanta föremål och bilder.

Boken, Sagan om Bahco kommer att säljas, ca 250:- kr. Allt kommer att inrymmas i det största tältet som någonsin funnits på Stora Torget. Totte Wallin är konferansier. Enköpings Kommun står som värd för evenemanget.

- 13 aug Järnhandelns Intresseförening förlägger sitt årsmöte på vårt museum. Program ej fastställt.
- 23 aug J.P. dagen på Stora Torget. Sedvanligt program. Ewert Moulin med ensemble, Björn Lindström mm. Skiftnyckelhantering.
- 30 aug Regimentets Dag. Vi medverkar med information. Samarbete med Ledningsregementet har inletts.
- 7 sept Järnhandelns Dag på Skansen.
- 7-17 nov Vårt stora arrangemang, Argentina med besök på Bahcos fabrik. Information sista sidan nr 40.

Ja, så ser vårt program ut för 2008, just nu. Eventuellt kan ytterligare tillkomma. Jag hoppas ni besöker något av dessa begivenheter och stöder vår verksamhet. Allt sker i J.P. Johanssons anda och det mesta i Skiftnyckelstaden Enköping.

Ni är alla hjärtligt välkomna.

Curt Eriksson

Det började i Afrika långt innan Stanley fann Livingstone!

Homo Habilis
Den händiga
människan

För två miljoner år sedan levde den första människan – Homo Habilis – den händiga människan. Fynd visar att Homo Habilis tillverkade och använde redskap för att skörda, jaga och bygga skydd.

Förmågan att gripa/hålla är grunden för allt avancerat handarbete. Fingrarnas rörlighet gör att tummen och fingertopparna kan sättas emot varandra. Homo Habilis var den första människan som kunde detta – och är alltså alla händiga människors verkliga anfader!

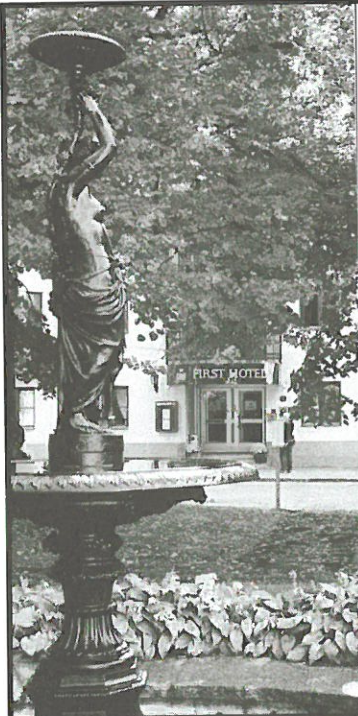
Idag använder vi Bahco-verktyg som skulle få Homo Habilis att häpna. Verktyg som underlättar arbetet för alla slags hantverkare och andra händiga människor över hela världen.

Händiga människor och ergonomiska Bahcoverktyg är en oslagbar kombination för att bygga en bättre värld!

Men det behövs reklam också!

RC
REKLAMCENTER
INDUSTRINS REKLAMBYRÅ

Västerås 021-171750 Stockholm 08-634 0476

Restaurang Johanna erbjuder

Dagens Lunch inkl stor salladsbuffé, dryck, kaffe & kaka 70 kr

Öppettider: Måndag – fredag 11.00-13.30

Vi öppnar även upp restaurangen kvällstid för större sällskap, privata fester, bröllop & begravningar.

Köket kan även ordna med catering om du hellre vill ha din fest hemma

Pub Corner Inn

Här serveras mat och dryck i en rökfri och trevlig miljö.

Unikt är de 30-talet ölsorter från världens många länder.

Här kan du även kasta dart och umgås med dina vänner.

Några kvällar i månaden har vi trubadurer som underhåller och förhöjer stämningen!

Öppettider:

Måndag & tisdag 18.00-23.00

Onsdag – lördag 18.00-01.00

First Hotel Park Astoria,

Kyrkogatan 7, 745 31 Enköping,

T: +46 171-478080 · M: +46 171 47 80 83 · F: +46 171-38780

www.firsthotells.se/park www.johanna-corner.se

"Powertools Sweden AB härstammar historiskt från 1960-talet (Bahco Kraftverktyg) bildades 1991 genom övertagande av Bahcos gamla tryckluftverksamhet från Nike.

Sedan 1998 ingår även Hydraulverktyg, vilket startades 1989 av personal från Bahcos konstruktionssida, i företaget. Båda parter har alltså gemensam bakgrund och den kraftsamlade kompetens som skett är naturlig och marknadsmässigt riktig.

2001 köptes företaget upp av AliaTool i Ljungskile och ingår i Alia-koncernen. Sedan dess tillverkar och marknadsför vi även gängutrustningar de så kallade SL-armarna.

Antalet anställda i Enköping är 14 personer. Omsättningen beräknas 2007 till 27 miljoner."

POWERTOOLS

Powertools Sweden AB
Box 928, 745 25 ENKÖPING
Tel 0171 – 663 000

Powertools@powertools.se
www.powertools.se

ENKÖPINGS GLASTJÄNST

- Glasreparationer
- Bilrutor
- Markiser
- Uterum

Mästergatan 6, tel 0171-302 03

elspar

Din lokala fackhandel

- Ger mer för pengarna!

Bosch Miele Whirlpool LG Electrolux Cylinda Siemens Gorenje Husqvarna Allaway Upo

Vi kan kök & tvätt

HANDELSHUSET AB

Kungsgat.30 Enköping

Tel: 0171-47 92 00

www.vitvaror.net

Öppet: Mån-fre 10-18 lunch 13-14. Lör. 10-13

#ushÅllsmÅskiner

Fast lågt pris!
Vitvaror direkt till din dörr

Vi har även ett sortiment
av exklusivt espressokaffe
både malet & hela bönor.

Primus – kökets historia

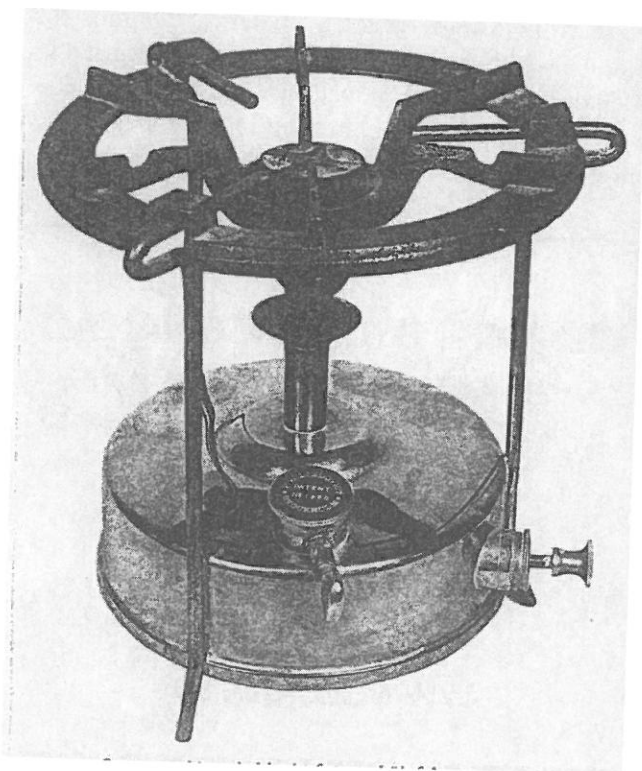
Den historik, som hittills gjorts om familjeföretaget B.A. Hjorth & Co., är den festskrift, som Ivar Anell skrev 1929 till företagets 40-årsjubileum som aktiebolag.

Den är huvudsakligen formad som en levnadsbeskrivning av grundare B.A. Hjorth – hur denne från medellös metallarbetare skapar en stor industri och ett betydande exportföretag samt själv blir en av Sveriges rikaste personer.

Vad hände efter 40-årsjubiléet? Ja, företaget växte vidare ut ur familjens händer, in på Börsen och är – när detta skrivs 1982, en koncern med många tusen anställda och ett par miljoner kronor i omsättning. Det är en fascinerande utveckling ehuru lik den som skedde i många svenska industrier – den utveckling som förvandlade vårt land till en industriell välfärdsstat från att ha varit ett fattigt jordbruksland.

Jämfört med andra exportföretag med likartade möjligheter är Bahco koncernens resultat inte historiskt i den meningen, att det är unikt framgångsrikt – såsom det var under B.A. Hjorths tid – eller haft unikt stor växtkraft.

Det historiskt märkliga är däremot de två specifika produkter, som lade grunden till familjeföretagets framgångar, baserade på två uppfinningar – Primusköket, patenterat 1891 och Bahco-skiftnyckeln, patenterad 1892. Dessa två har genom sin världsberömmelse skrivit sin egen historia och förtjänar en uttolkare.

Frans Wilhelm
Lindqvist

Jag skall här ge mig på en uppsats om primusköket.

De osande, bränsleslukande vedköken med trög värmeeffekt var bastarder i teknikens värld, väntande på att bli ersatta med någonting bättre. Det är okänt hur många fyndiga och härdiga människor, som suttit och experimenterat i sina källare med ett bättre förgasningssystem, men den förste, som blev känd i sammanhanget, var C. R. Nyberg, som på en lödlampa kommit på tekniken att med en blandning av bensingas och luft under lämpligt tryck uppnå den perfekta förbränningen och värmeeffekt, som slutligen födde Primusköket, ehuru då med fotogen som bränsle.

Den som där var först på spåret var en arbetare på Separator, Ludwig Holm, som i sin tur anförtrodde hemligheten till en kollega, F. W. Lindqvist. Det blev den senare, som år 1891 fick igång tillverkningen, som efter hand ledde till serietillverkning i samarbete med fabrikör J. V. Svensson. Företaget kallades J. V. Svenssons fotogenköksfabrik.

Skulle man förmänskliga Primusköket, kunde sägas, att det kände sig mycket lyckligt över dopnamnet Primus – en högst positiv klang, internationellt gångbart och förstaeligt – lätt att uttala därtill. Än gladare blev det 1896, då ett bildmärke inregistrerades. På varje apparat blev instämplat PRIMUS till perfekt vägledning för de många konsumenterna.

Alla kunde minsann inte läsa, allra minst våra latinska bokstäver. Folk lät inte lura sig: de ville ha det fotogenkök som hade bilden av apparaten på behållaren.

I andra avseenden kunde Primus-köket känna sig mindre nöjt med sina föräldrar. Någon metodisk försäljning förekom knappast de första åren. Tron på apparatens

framtid sviktade genom att olyckor inträffade. Det var inte så lätt att lära folk noggrannhet vid förvärmning av brännaren – den process som skulle förvandla fotogenen till gas. Det borde ske med visst kvantum rödsprit att hällas i den lilla skålen under brännaren, men många pumpade bara fram lite fotogen, tände på – och fick okontrollerat höga flammor, som kunde få fatala konsekvenser.

Värst för Primusköket var att man i resterna av den uppkomna eldsvådan hittar ett sprängt Primuskök med den vanliga tidningsrubriken som följd: "Fotogenkök exploderade" eller än värre: "Primuskök exploderade". Där blev fabrikanten direkt utpekad!

Även om B. A. Hjorth fick ensamförsäljningsrätten till Primusköket redan 1892, dröjde det ända till 1918, innan han kunde inköpa den då etablerade fabriken på Lilla Essingen, med F. W. Lindqvist som ägare – en med åren halsstarrig ägare, som beredde B. A. Hjorth vissa problem. Ett var Lindqvists märkvärdigt hårda hållning mot sina arbetare. Just 1918 ledde detta till

en långvarig strejk, som bildades endast genom att Lindqvist sålde aktierna till B. A. Hjorth, som i sin tur omedelbart slöt fred med arbetarna. Då hade redan det inträffat, att en hel kader av goda yrkesarbetare lämnat Primus för att etablera sig i en ny fabrik för fotogenkök i Tellusborg, som blev kallad AB Radius.

Den förste konkurrent som dök upp, var annars AB Optimus i Upplands-Väsby. Patentet som Lindqvist erhöll var begränsat i sin omfattning och tidsmässiga giltighet. Genom Nybergs uppfinning av lödlampan var själva principen känd. Härtill fanns redan ett fotogenförgasningskök, konstruerat av en person Östlund, gjort av bleckplåt, och där trycket åstadkoms genom en gummiboll att klämma på – ett i praktiken ohanterligt kök men säkert idégivare till Holm/Lindqvist.

År 1899 måste patentet i alla händelser vara utgången, ty då startade AB Optimus sin tillverkning av fotogenkök, utgörande en närmast exakt kopia av Primusköket.

Visst ansträngde sig B. A. Hjorth att göra Primusköket känt – det demonstrerades på mässor, reklamblad om "världsnyheten" spreds etc., men han var ju mer eller mindre ensam som både direktör och försäljare och hade så många järn i elden, så många andra uppfinningar att marknadsföra. Hade han bara anat från början vilken stor artikel han lagt händerna på, skulle han troligen utnyttjat "patent"-åren mer rationellt. Att med ens se "guldägget" i Primusköket var långt ifrån solklart. En fotogenlampa, en stallykta, ett stearinljus – det var ju bara att tända med en tändsticka – ett vedkök likaså. Inte minst bland husmödrarna var motståndet kompakt mot att hålla på den där förvärmningen. Det hör till historien, att de svenska husmödrarna från att ha talat om Primuskök, även om det var Optimus eller Radius – alltmer kallade apparaterna för "spritkök". Den där förvärmningen med sprit blev dominerande i synen på apparaten, längre fram i tiden förstärkt med att det kom fram apparater med rödsprit som bränsle.

ENKÖPINGS BILDEMONTERING

Auktoriserad BILSKROT

Löser in och hämtar
SKROTBILAR

Säljer

BEG BILDELAR BEG DÄCK

Öppettider: Måndag-fredag 8.00 - 17.00

Lördag 9.00 - 13.00

Stenvretsgatan 6, 749 40 Enköping

Tel: 0171-20666 · Fax: 0171 - 212 68

BYGGMATERIAL AB
Tönab

Ågatan 5

745 35 ENKÖPING

0171 - 275 70

www.tonab.se

B.A. Hjorth föreföll osystematisk vid val av agent för produkten ute i världen. Det gick bra för vem som helst, om Hjorth var på det humöret, syntes det. Det finns förklaringar: 1. Det var svårt att hitta någon, som var beredd att ge sig i kast med uppgiften. – Hjorth hade inte råd att välja och vraka. 2. Hjorth kände på sig, att den som skall anförtros försäljningen av Primusköket måste ha en minst lika stark tro på produktens framtid som Hjorth själv. En dokumentation på denna tro krävdes, och mest övertygande för Hjorth var nog den som erbjöd sig investera pengar på marknadsföringen, t ex genom en rejäl lagerorder som ett första utspel. Där fanns tron och den rätta dådkraften.

Den egenskapen besatt en ung norrman, Sören Cond-rup, som just startat en agenturfirma i England. I sina egna minnesskrifter har Cond-rup Ltd deklarerat, att de etablerade Primus inte bara i England och Eire utan över hela Brittiska imperiet.

Fotfästet i Sydamerika vanns genom andra skandi-naver, som har det gemensamt att de sökte upp B. A. Hjorth för att få agenturen, några inte ens etablerade utan de ville börja sin karriär i främmande land med Primusköket som grundplåt.

De namn som här kan nämnas, är Evert Johansson i Ar-gentina, Sten Nyström och Gustaf Ståhl i Brasilien, A. H. Bergstrand i Peru, Håkon Petersen i Paraguay, Axel Bergström, Knut Lindahl, Ivar Hilstad i Colombia, Hilding Swahn i Salvador och Gösta Ågren i Mexico. Volymmässigt var framgången störst i Argentina. Gentemot övrig konkurrens var ställningen stark även i Colombia och Mexico – ingenstades blev detta till synes löst hopkomna agentnät något fiasko. Bestående vänskapsband knöts.

Fram till första världskrigets utbrott var dock Ryssland den största marknaden och den som B. A. Hjorth själv

ägnade mest intresse. Dit sålde han även före Primus-kökets tillkomst – maskiner, mjölkseparatorer, s.k. ”Avance”-motorer (J. V. Svenssons produkt sedan han släppt Primus-tillverkningen) och skiftnycklar.

Här dög det inte med agenter utsedda på måfå, utan periodvis var 6-7 resande anställda med uppgift att sälja ute på fältet och hitta lämpliga distributörer på strategiska platser. Primusköket blev den verkliga injektionen för dessa distributörer att ägna Hjorth-fö-retagets produkter största uppmärksamhet, och det var naturligtvis en katastrof, när försäljningen till Ryssland totalt upphörde efter revolutionen 1917.

Trots utbyggnad av Primus-fabriken i flera etapper räckte inte produktionen till för en större marknad än den, som slumpvis skapades just fram till bortfallet av den ryska marknaden.

Man stod vid en skiljelinje: Skulle man söka få Primus-köket ut över hela världen – potentialen var ju enorm? Eller skulle man bredda sortimentet, och den vägen ta vara på de inarbetade marknaderna mer effektivt? Ja, man försökte egentligen sitta på två stolar men ändå med tonvikt på sortimentsbreddning.

Det blev fritt fram för en flod av konkurrenter, som fann framgången störst och lönsamheten bäst i ett stramt begränsat tillverkningsprogram. Innan dess hann man dock med att förvandla varumärket ”Primus” till beteckningen för den kokapparat med pump, som var dess karakteristika. På svenska kunde man ha sagt tryck-kök, på engelska blev det pressure stove, men det blev Primus för hela slanten och i alla länder.

Under åren 1918-1928 kom flertalet av de agenter till, som skulle spela den största rollen för företaget fram till andra världskrigets utbrott, och de skapade gemensamt den häpnadsväckande stora spridningen

VÄRMEPUMPAR

Tfn: 0171-219 55

070-671 47 88

Butiken: Kyrkogatan 36
Enköping

www.derivata.se

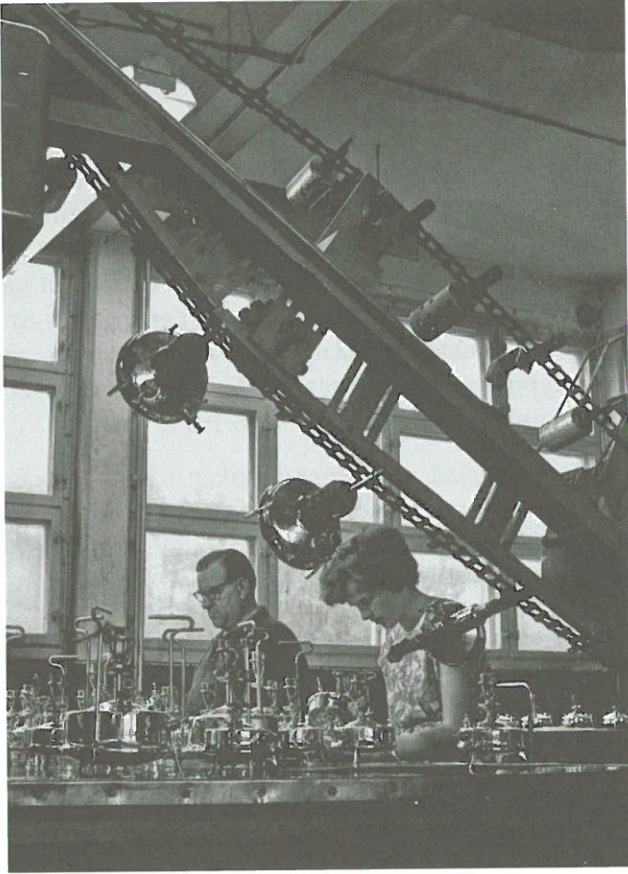
derivata@bredband.net

Butiken öppen: Mån-fre 13.00-18.00
och kvällsöppet: Tors 16.00-19.00

ICA Supermarket

★ **Stjärnköp** ★

Öppet **Alla dagar 8-21**

av Primusköket, som gett namn om sig att vara den allra mest spridda av alla svenska produkter, med tändstickor som god tvåa.

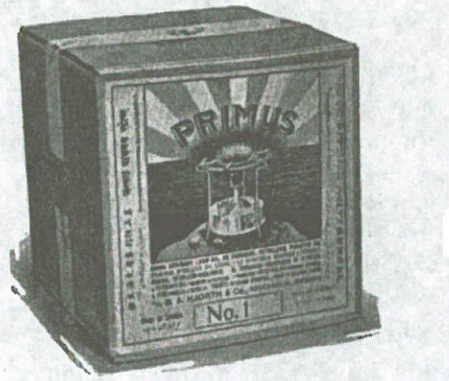
Handeln över Söderhavsoarna dominerades av ett skeppningsföretag, Burns, Philp & Co., med kontor på alla ögrupper av minsta betydenhet. De var med framgång Primus-agenter och påstod själva till oss, att "bara små atollöar saknade Primus-kök" – annars fanns de överallt.

Vi gjorde affärer med ensliga atlantöar, såsom Tristan da Cunha, Påskön, S:t Helena, Ascension och självklart var Primus med på alla förekommande geografiska forskningsäventyr. Det finns beskrivet i Anells skrift från 40-års jubileet, och kan kompletteras med många forskningsresor sedan dess, gjorda av Sten Bergman, Rolf Blomberg, Gustaf Bolinder och Valter Schytt. (Det var högtidsstunder för mig att träffa de här nämnda forskarna och diskutera fram lämplig Primus-utrustning och tyst önska att man själv kunnat vara med).

När Hillary och Tensing för första gången besteg högsta toppen av Mount Everest, visade det sig, att de köpt ett Primus sportkök i en affär på Nya Zeeland, och med speciella håldimensioner på brännarens munstycke lyckats få igång köket uppe på toppen och koka sig en kopp te. Det var 1953. Vi fick gratis reklam den gången av ett oljeföretag, som utannonserade att den fotogen, som kommit till användning i Primusköket var från Shell. Det kom brev från olika håll till oss med

undran, varför vi själva ej spred ut den stora nyheten i världen, ty "vad spelade väl fotogenen för roll jämfört med Primus-apparatens funktion", menade kunderna och det var väl en miss hela vägen av oss.

Eftersom Hillary var nyzealändare och hans expeditionplaner väl kända där, så borde vi uppmanat vår agent att bevaka hans förberedelser och ge instruktioner om hur våra Primuskök fungerar på höga höjder. Det understryker samtidigt Primus namnets styrka, att Hillary valde Primus-märket som det enda riktigt pålitliga i den vanskligaste av situationer.

PRIMUS-KÖKET i sin kartong.

Historiskt mest ryktbart blev annars det Primuskök, som S. A. Andrée hade med på sin ballongfärd mot Nordpolen, eftersom det återfanns vid Andrées och hans kamraters dödsläger på Vitön efter 33 år i isens våld. Det fanns en teori, att de tre männen dog genom koloxidförgiftning från det "osande" Primusköket, men när man tände köket på nytt efter dessa 33 år, visade det sig vara i perfekt kondition.

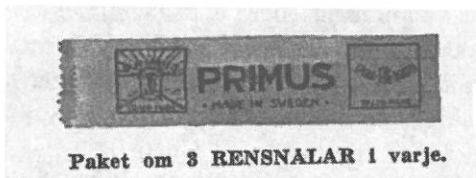
När Heyerdahl i sin Kontiki-flotte korsade Atlanten, talade han regelbundet om sitt "primuskök" ombord, men när vi slutligen träffade honom i samband med ett föredrag i Konserthuset, måste han göra oss besvikna och förklara, att "primusen" ombord var en apparat från den amerikanske konkurrenten "Coleman"

Man kan undra, om den generiska betydelsen av Primus var till fördel eller nackdel. I vår reklam arbetade vi hårt på att få bort den generiska betydelsen – det var f. ö. nödvändigt för att skydda varumärket – men konkurrenterna sade sig gärna vilja byta med oss. Axel Elfström, chef för Optimus i många år, kunde berätta från Egypten, att en person med stor möda bestigit Cheops-pyramiden och på toppen där funnit tronande ett "Optimus-Prismus Stove".

Skulle man år 1939 ha slagit upp kartboken, så torde det ha varit svårt att finna en plats dit inte Primus – om än bara i några dussin – blivit sålda. Åran för detta kan tillskrivas Fredrik Riesel inom Hjorth-företaget. Flerspråkig med titel korrespondenschef. Han hade nästan som hobby att leta fram adresser på handels-

företag i världens alla örn. Han skrev brev till dessa, som i allmänhet gav till resultat en provorder. Kanske hade det blivit mycket mer på flera håll, om inte andra världskriget kommit emellan.

Därefter vidtog en ny utveckling, som i många länder ställde apparater för fotogen, bensin och rödsprit i skuggan av det nya bränslet gasol. Även om Primus blev använt generiskt som beteckning för fotogenkök med pump nästan överallt i världen, så fick det inte status som ett " eget " ord mer än i Sovjetunionen. Det fick jag klart för mig vid besök i Moskva 1959. Jag skulle bl. a. då få kontakt med den statliga organisation, som arbetade med "pressure stoves". Tolken översatte detta till "primus", och jag frågade tolken, vad hon menade med "primus", kom svaret att det rätt och slätt var ett ryskt ord just för "pressure stoves". – "Vet ni inte att det är ett svenskt varumärke"? – "Nej, absolut inte. Primus är en sådan där apparat med pump ni vet, som görs massor av i vårt land", blev svaret, och svensk uppfinning? – det tvivlade man på. Däremot erkändes skiftnyckeln som svensk uppfinning, och den kallades t o m "Schweski kludj" =svensknyckel.

Visst har världens forskningsresande bidragit till Primuskökets berömmelse och spridning, men de allra första, som upptäckte den nya konstruktionens finesser var läkare och apotekare, som för sin verksamhet snabbt behövde koka upp vatten. Till en början var det nog fler laboratorier, som hade Primuskök än hushåll.

Vägen till hushållen var kantad av olyckor. Både i Indien och i arabländerna klär sig kvinnorna i löst hängande dok eller schalar. Som förut nämnts brydde man sig sällan om den för förvärmningen med rödsprit utan pumpade upp lite fotogen, som okontrollerat fyllde spritskålen under brännaren, och tände på. Det uppstod en bättre brasa kring köket, och en fladdrande låga hade lätt att fatta eld i kvinnors kläder.

Var det upprättstående, trebenta Primusköket så bra? Det kunde lätt vältras omkull. Det lönade sig att se sig om i marknaden, där konsumenterna själva ofta funnit lösningar, som kunde bli tips för fabrikanterna. I Irak kom man på idén att genom ett rörsystem få ett ordent-

ligt avstånd mellan behållaren och brännaren, och den som reste på 1950-talet, kunde få leta i hemmen efter de traditionella Primusköken men väl upptäcka varierande system, där brännarna var anslutna till en stor behållare för fotogen – i grunden en föregångare till dagens system för gasol. På Cuba hade man helt enkelt byggt om de gamla vedspisarna till dylika brännarsystem.

Detta förklarar varför försäljningen av brännare mångdubblades genom åren. En bidragande orsak till uppsvinget var den konstruktion av s.k. rattbrännare, som AB Radius ursprungligen patenterade (ehuru patentet kunde kringgås). I brännarröret var inbyggd en rensanordning för munstycket, som ersatte den primitiva metoden att med en rensnål få bort smutsen i munstycket genom att bara peta ner den i stället för att få ut den genom en inifrån verkande nål, som på Radius' konstruktion. Härtill kom finessen med rattstängsen – ett bekvämt sätt – inte bara att rensa – utan även att öppna och stänga bränsletillförseln. Denna stång kunde göras i olika längder, passande för de olika avstånd till lågorna, som kännetecknar en gasspis eller ombyggd vedspis.

Redan på 1930-talet skulle tillgänglig statistik ha kunnat visa, hur de traditionella Primusköken alltmer börjat bli undanställda i de svenska hemmen. Många tog det med sig på söndagspicnicen, vilket i sin tur stimulerade våra konstruktörer till att utveckla sport- eller campingköken i en förbluffande mängd varianter – för både fotogen, bensin och rödsprit. Dessa lever kvar än idag, i kanten av den stora marknaden för gasolapparater.

Det var annorlunda i u-länderna. Det kunde vara intressant nog att gästa en burgen arab i sitt hem, med guld och silver och mosaik vart man såg, för att så titta in i köket – ett ganska mörkt kyffe, där på en bänk kunde vara uppradade 3-4 Primuskök i ett par storlekar. Att det dröjde med moderniteter i de rika arabhemmens kök har sin förklaring i kvinnans låga status. Hon hade hand om all matlagning, och det var inte så noga med hjälp där, som kunde underlätta arbetet.

I Afrika blev Primusköket alltmer de svartas ägodel. Representanter för dåvarande Exportföreningen sade sig vara häpna över hur de i jungfruliga marknader i Afrikas inre, där inga svenska exportansträngningar gett resultat, det ändå fanns ett eller annat Primuskök dinglande som blickfång i bazaren.

Var det alltid Primus då? Nej, det blev en allt större trängsel av olika fabrikat, men Primus drog en bestämd fördel av den tradition både bland svarta och araber, att en lämplig bröllopsgåva till två unga älskande skulle vara ett Primuskök, och då dög ingenting mindre än "äkta" PRIMUS. Det skulle ge sämre status att komma med ett annat märke.

söka produkter för mastillverkning. Han låg mer för mångsyssleri – att ha många järn i elden på en gång.

Kök nr 1 hade en behållare på drygt 1 liter. Kring denna storlek, med variation av 2-3 deciliter, grupperades 6 modeller med såkallade susande brännare, 5 med tyst brännare och med såkallade 100-brännare (förgasningsrör av nysilver). Om vi därtill lägger, att köken kunde erhållas med och utan såkallade tändare – ett rör som skulle fånga upp sista rödspritslågan i spritskålen och tända köket, sedan luftskruven stängt och apparaten pumpats upp, ja – då får vi 26 kök av 1 storlek att lagerföra! Om vi sedan lägger 3st. kök med järnbehållare, 2 i en 100-variant med munstycke ovanpå förgasningsröret, och 3 modeller med rattbrännare, så är vi uppe i 34 modeller!

Kundservice fanns det. Kom en brådskande beställning på 1.000 kök med tändare, som inte fanns i lager, men väl kök utan tändare, så var det aldrig tal om annat än att lagerpersonalen vid fabriken fick packa upp köken ur kartongerna, sätta på tändarna och så packa ner och försegla köken. När så sportköken kom till, försökte man vara lite mer restriktiv, men nog minns jag hur vi tillverkade ett pyttelitet gångbart kök för bensen, kallat 71, som dock för en kund i Mexico inte var nog litet. mot en beställning på 2.000st., skulle tas fram en något mindre behållare och en annan fastsättning för kokställningen just i ett läge, då produktionen släpade efter. En brakande förlustaffär, som i princip Primus nr 1 fick betala.

Allra värst blommade dock "snickarglädjen" inom lödlampssektorn – det var mer än 100-modeller, som plockades fram i form av värmapparater, brännarsystem med separata behållare och så tjuotals av lödlampor för fotogen och bensen. En enda modell i två varianter – halv – och enlitersbehållare svarade för 80 % av försäljningen. Ingen begriper efteråt, hur ett sådant program kunnat komma till, liksom konkurrenterna Sievert och Optimus i stort sett hängde med på samma program! Om de åtminstone kunnat tillverka åt varandra en tredjedel var!

Det var inte nog med detta. Vi skulle också ha mer eller mindre omöjliga tillbehör till apparaterna, helst ur egen tillverkning. Vi hade 2 sorters vindskydd att anbringas runt spritskål och brännare under förvärmning, om det blåste. Vi hade 3 sorters påfyllningstrattar för fotogenpåfyllning, 3 sorters spritkannor för spritpåfyllning i spritskålen, 3 st plattor av gjutjärn att anbringas ovanpå kokringen för att jämnare fördela värmen. Vi hade en transportbox avpassad för kök nr 1, som därmed blev lämpat som campingkök, vi hade en bricka av aluminium, varpå köket kunde ställas. Vi hade ett ställ av typ trekantig hatt, där strykjärn kunde anbringas, vi hade kafferostare, och vi hade bakugnar med och utan

Ungt regeme

Regementet för två fanor. Regementets blå fana
Upplands regemente röda som traditionsfana.
2008 tilldelas LedR en ny förbandsfana, vilken
mer att ersätta den nuvarande blåa fanan.

Först P 1, sedan S 1 och nu Ledningsregementet.

Ledningsregementet är sedan den 1 januari
gementets namn. Namnet markerar övergången
vara ett försvarsmaktsgemensamt förband
regementets verksamhetsområde idag.

Många är de som fortfarande förknippar
maktens verksamhet i Enköping med P 1
då det var ett pansarförband från mitten
till 1980.

1982 flyttade dåvarande S 1 från Polackbac
sala och tog över kasernområdet i Enköping
senaste försvarsbeslutet blev ytterligare förä
S1 bytte namn till Ledningsregementet
försvarsmaktsgemensamt förband.

Även om det är ett ungt regemente så finns
ska lång historia. Regementets traditions
i Kungl. Fälttelegrafkåren uppsatt 1902 ut
bildade Fältsignalkompaniet.

Regementets namn har ändrats vid följande
1937 till Kungl. Signalregementet, 1957
Upplands signalregemente, 1974 till Uppl
mente och 2007 till Ledningsregementet.
har helt eller i delar gett upphov till Flyg
truppslag, två regementen, en skola samt
radioanstalt.

radio, satellitkommunikation och radiolänk. Ledningsregementet utbildar soldater för att upprätta olika typer av radiolänkförbindelser för kommunikation mellan ledningsplatser och fasta telenät. Det finns flera system som ställer olika krav på grupperingsyta och upprättelsetid. Ett av de mer mobila systemen, Telesystem 9000, är till för sambandet inom en större stridsgrupp. Ledningsregementet utbildar även förband som har till uppgift att ersätta och/eller förtäta förbindelser i större telekommunikationssystem. I den utbildningen ingår att upprätta stora master som kan bära tyngre radiolänkutrustning.

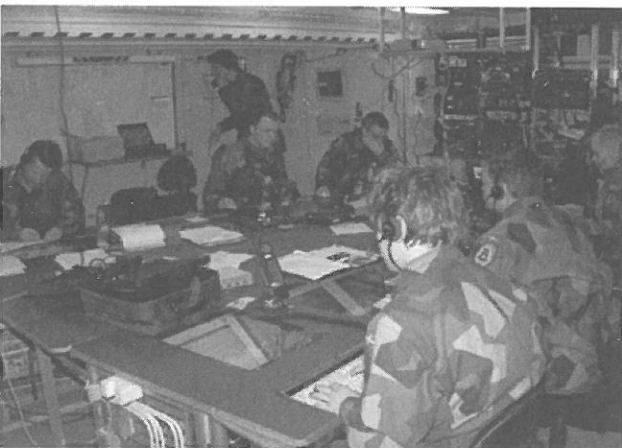

L1- stri 90

I en ledningsplats ingår bland annat stridsfordon 90 där chefen har sitt "kontor".

Telekrig

LedR utbildar förband för telekrigföring med uppgift att understödja förband vid konflikter av olika typer. Detta görs genom att bedriva signalspaning mot en angriparens radiokommunikation eller teknik signalspaning mot exempelvis radiolänkutrustning.

Lagesrum

En av LedR:s uppgifter är ledningsplatser, där staberna leder styrkorna. I expanderbara contain som denna sitter stabspersonalen.

Därefter kan störning sättas in för att lamslå angriparens ledningsfunktioner.

Telekrigsförbanden utbildas i bland annat underrättelsebearbetning och radarlära samt en stor del taktik i syfte att kunna identifiera en angriparens beteende. Telekrig består av tre huvudområden; Elektronisk Support (ES), Elektronisk Attack (EA) och Elektronisk Protection (EP).

Bahco stor leverantör

Nu kanske läsarna av denna skrift funderar varför det skrivs om regementet. Det är inte så konstigt egentligen, med tanke på det omfattande samarbete som det genom åren varit mellan Bahco och Försvarsmakten. Som många säkert känner till sedan tidigare har Bahco varit en stor leverantör av verktyg och annan utrustning till försvaret.

På det sättet har en hel del av Bahcos utveckling påverkats och utvecklats. Under andra världskriget dominerade tyska verktyg i försvarets verktygslådor. Det gjorde att man i försvarsledningen känd oro att leveranserna skulle komma att strypas om det blev blockader.

– Därför kontaktades Bahco, för att se om det fanns en möjlighet att ta över tillverkningen av verktyg, berättar Stig Lundh som är påläst på Bahcos historia.

Svaret kom omgående; Ja!

Det innebar att Bahco tog fram ett helt nytt sortiment av mutterdrivande verktyg, till exempel ett komplett hylsnyckelprogram, fasta nycklar och späönycklar. Utvecklingen gick väldigt fort.

– Det gjordes även en hel del specialverktyg.

Bland de specialverktygsom tagits fram är de flera som idag används vid service av flygplanet JAS Gripen.

Granater

Nu är det inte bara verktyg som Bahco levererat. Åtskilliga är de granater i olika storlekar och former som levererats från fabriken i Fanna (läs nr 1-2006).

Dessa leveranser pågick från början av 1920-talet fram till 1959.

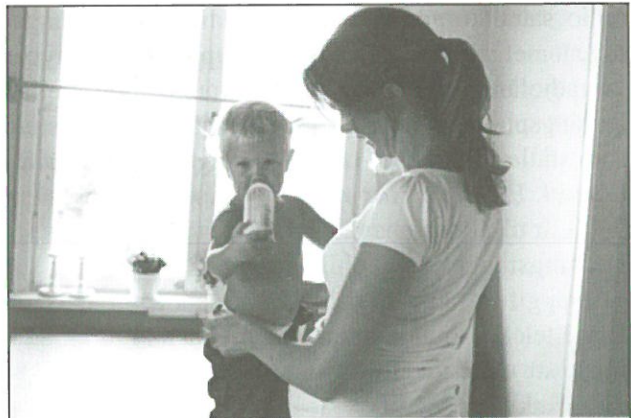
Med tanke på det en gång i tiden nära samarbetet mellan försvaret och Bahco är J.P. Johanssonsällskapet inbjudet till regemntetsdag som kommer att vara på Ledningsregementet den 30 augusti. Då öppnas grindarna för allmänheten som får möjligheten att besöka regementet.

Ulf K. Rask

LEDNINGS- REGEMENTET

FÖRSVARSMAKTEN
LEDNINGSREGEMENTET
WWW.LEDR.MIL.SE

**Vi hjälper Dig med hela bostadsaffären
från värdering till flyttstädning.**

Kontakta oss när du skall sälja eller
köpa bostad - det lönar sig!

Tel 0171-240 30
Kyrkogatan 20, Enköping
www.maklarringen.se

mäklarringen
på dina villkor

Kinnan AB

Tel 0171 - 47 90 75

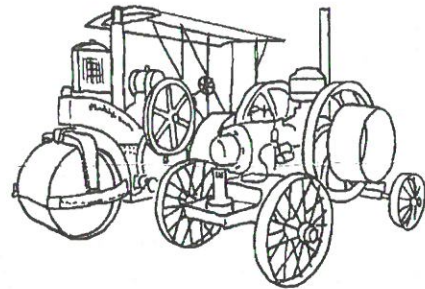
ny-, till- och ombyggnader
renoveringar, skadereparationer

VEBAB BYGGNADSFIRMA
Västerås · Enköpingsbyggarna
LANGE & CO

-INGÅR I SAMBO BYGG AB-

0171-261 80 • 021-81 11 66

MUNKTELLMUSEET

FRÅN MUNKTELL TILL VOLVO

På Munktellmuseet visas ett stort antal
pionjär produkter - svensk industrihistoria
från mer än 175 års verksamhet.

Öppettider

Må-fr 10.00-16.00, Lö Stängt, Sö 13.00-16.00.
Andra tider och gruppbesök bokas per telefon
016-15 13 75.

Munktellmuseet ligger vid Munktelltorget i
Eskilstuna innerstad granne till
Faktori och Konst-museerna.

Välkommen till oss och Eskilstuna
Munktellmuseet. tel 016-15 13 75
Munktellstorget 3, 633 43 Eskilstuna

Tillverkningar i Fanna

Sågblad, sågklingor, bågfilmsblad, kedjesågar med mera

B. A. Hjorth startade 1901 Stockholms Sågbladsfabrik, B. A. Hjorth, som i lokaler på Roslagsgatan 49 tillverkade ramsågar, sågklingor, bågfilmsblad av såkallade stockholmsmodell med mera. Verkmästare var Lorens Karlsson, som hade 3 man i arbetet.

Enligt stiftelseurkunden 5/12 1902 bildades Enköpings Mekaniska Verkstads AB av Enköpings Mek. Verkstad, Stockholm Sågbladsfabrik och firma Bröderna Hjorth. År 1903 flyttades tillverkningen till Enköping, dit verkmästare Karlsson medföljde och dessutom en av arbetarna, Karl Schild. Karlsson avskedades av verkmästare Forsman. Schild slutade 1909 och startade AB K. A. Schilds Sågbladsfabrik i Enköping, som fortfarande är verksam.

Fabrikationen bedrevs, som allt på den tiden, synnerligen primitivt och efter arbetskrävande metoder. Maskiner saknades och pengar fanns oftast inte till anskaffning. På bågfilmsbladen, som hade namnet "Grif-fin", klipptes tänderna en och en i taget, men automatiskt från band genom tvångskoppling av matning och utlösning av pressen.

På metallfräsklingor pressades en tand i taget, som skärptes genom filning. Senare tillkom fräsmaskin, en stor nyhet.

Man tillverkade också mycket stora sågklingor för timmer- sågning samt is- och kransågar med mera, samt för militärt bruk en kedjesåg med ledat blad och 2 handtag. Sågen hoprullades och förvarades i fodral. Man experimenterade även med en ca 300mm lång hushålls- såg, men detta ledde inte till resultat.

Bolagsstämman 26 april 1911 beslutade, att tillverkning av cirkelsågar och dylikt skulle upphöra samt att tillverkningen skulle omfatta metallfräsar, bågfilmsblad och granatsågar.

Valet av Forsman till verkmästare var förmodligen inte heller så lyckat, och det har förmodligen bidragit till det dåliga ekonomiska utbytet av tillverkningen. Före 1907 vet vi ingenting om, men åren därefter redovisas följande resultat, tills avdelningen år 1915 var helt borta ur böckerna. Den egentliga tillverkningen, fränsett kedjesågar, hade upphört tidigare. 5 februari 1912 beslöts att nedlägga fabrikationen.

Värva nya medlemmar till vårt J. P. Johansson Sällskap

cirka 600 medlemmar i dag – kommande år beror på Er hjälp.

Bilverkstad för alla märken

Bil-el · Däck · Datoriserad hjulinställning
Auktoriserad verkstad för:

CITROËN

☎ 0171-337 73 · FAX 0171-309 68
KUNGSGATAN 46 · 745 36 ENKÖPING
info@lindbergsbiltjanst.se

Småfrakt

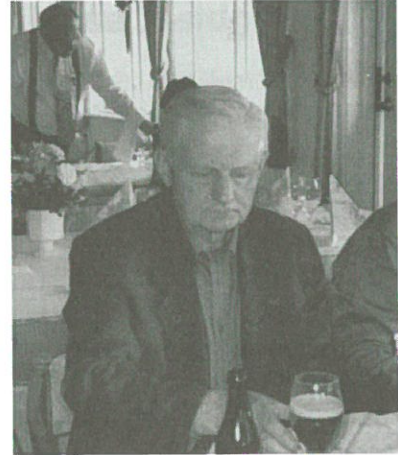
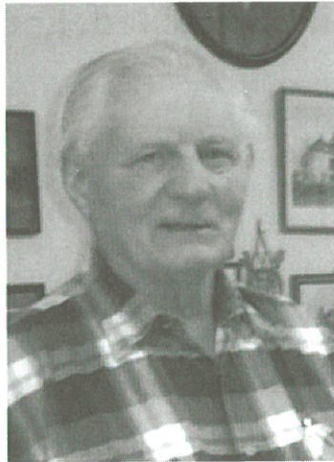
Hagges

HYRBILAR

Budbilar & Hyrbilar Budbilar & Hyrbilar Budbilar & Hyrbilar Budbilar & Hyrbilar Budbilar & Hyrbilar

Småfrakt i Enköping AB · Box 115 · 745 22 Enköping
Tel 0171-273 40 · Fax 0171-273 42 · Jour 0708-72 73 40
smafrakt@smafrakt.se · www.smafrakt.se

In memoriam

Lars Eklund

1930 – 2007

När man tittar i ett gammalt album
är det som att komma in i minnenas rum.
När man där människor ser
som inte finns här mer
och tänker på hur det var
när de ännu i livet fanns kvar.
Vad ett människoliv är kort ändå,
vad fort åren gå.
En dag skall vi ju alla bli
bara ett fotografi.

**Installations-
Bolaget**
El-fyran AB

Fjärdhundragatan 12, Enköping
Tel 0171-340 51
Installationer, reparationer, service,
lagerförsäljning av material

ELBYRÅN
Thorsell & Son
TELEFON 301 78, 323 94

• Installationer • Armaturer
• Reparationer • Kostnadskalkyler

VI SÄLJER **Cylinda PHILIPS**

Kungsgatan 16-18, 745 31 Enköping

**KYL & TVÄTT
specialisten**

Service med GARANTI på Er...
Kyl • Frys • AC i Bilar • Tvätt • Disk • Spis • Mikrougn
Ditt ackrediterade kylföretag

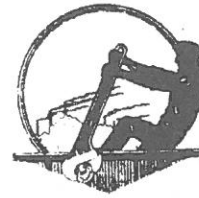
ASEA SKANDIA BOSCH Cylinda Electrolux ElektroHefos Husqvarna
PHILIPS Selectro SIEMENS TPO Whirlpool ZANUSSI

Tullg. 7 B (nedfarten) Enköping tel. 0171-391 50 Alltid inne 9-10
Fax 0171-387 87, Mobiltele 070-324 91 50

försäljning
SERVICE o. INSTALLATION
av VÄRMEPUMPAR

ETAPPER I UTVECKLINGEN

E.A. Berg började tillverkningen av rakknivar	1882
J.P. Johansson uppfinning: rörtången patenterades	1888
F.W. Lindqvist började sin tillverkning av fotogenapparater	1889
B.A: Hjorth startade handelsrörelse	1889
J.P. Johansson uppfinning: skiftnyckeln patenterades	1892
E.A. Berg började tillverkning av stämjärn	1896
E.A. Berg startade tillverkningen av tänger	1898
Ombildades dåvarande Enköpings Mekaniska Verkstad till Aktiebolag	1902
Infördes i-profil i skaftet och 15 graders vinkel på skiftnyckeln	1914
E-köp Mekaniska Verkstad AB och E-köp Maskinfabrik blir E-köp Verkstäder	1914
AB E-köp Verkstäder ombildades till dotterbolag under B.A: Hjorth & Co	1916
Den första Haj-märkta plåtsaxen tillverkades	1924
Bultsaxen (1559) tillkom	1925
Detta år såldes över 1 milj. Fotogenapparater	1928
Tillverkning av fasta nycklar påbörjades	1936
Tillv. av skruvmejslar påbörjades	1936
Hylsnycklar började tillverkas	1940
AB E-köp Verkst. upphör som verkst.drivande företag övergår till fastigh.förvalt. bolag blev då AB B.A. Hjorth&Co(fläktverkstäderna) AB. B. A. Hjorth&Co(verktygsverkstäderna)	1950
Startades tillv. av gasapparater	1953
Bolagets namn ändras från AB B.A: Hjorth & Co till AB BAHCO	1954
Bahco intruduceras på Stockholms Fondbörs	1955
Förvärv av E. A. Berg Fabriks AB i Eskilstuna	1959
Förvärv av Jernbolagets Fabriker i Eskilstuna	1960
AB BAHCO:s fakturerade omsättn. överstiger för 1:a gången 100 milj. kr	1961
BACHO upptar tillverkningen av hydraulik	1961
Såldes tillv. av fotogenapparater till AB Optimus	1962
Den nya smedjan är färdig att tas i bruk	1962
BAHCO upptar tillverkning av verktyg i Argentina	1963
Den 35 miljonte skiftnyckeln tillverkades i E-köp	1964
Förvärv av AB Mecman i Älvsjö och Vagnhärad	1965
Förvärv av AB Fagerman&Andrén i Lindesberg (tryckluft)	1965
AB BAHCO:s fakturerade omsättn. överstiger för 1:a gången 200 milj. kr.	1965
Verktygssektorns kontor och lager överflyttas från Stockholm till E-köp.	1966
Såldes tillverkningen av gas-, (gasol-) apparater till AB Max Siewert.	1966
Ombild. till konc-företag m. 3 dotterbolag/AB Bahco Ventil./AB Bahco Verktyg/AB Mecman	1968
AB Bahco börjar marknadsföra rotationskompressorn	1969
AB Bahco fakturerade oms. överstiger för 1:a gången 300 milj. kr.	1970
Tillverkades den 50 miljonte skiftnyckeln i E-köp	1972
Bahco köpte F. E. Lindström i Eskilstuna	1974
Bahco köpte Beltzer-Dowidat i Tyskland	1988
Bahco Kraftverktyg såldes till NIKE	1988
Tillv. hos F. E. Lindström flyttades till Bahco	1991
Sandvik Saws & Tools köpte Bahco Tools	1991
Tillverkades den 100 miljonte skiftnyckeln i E-köp	1998
Snap-On köpte Sandvik Bahco	1999
Fläktverkstäderna lades ned i E-köp	2003
Bahco läggs ner o flyttar delvis till Spanien o Argentina	2006

**MEKANISKA
VERKSTÄDERNAS
RIKSFÖRBUND**

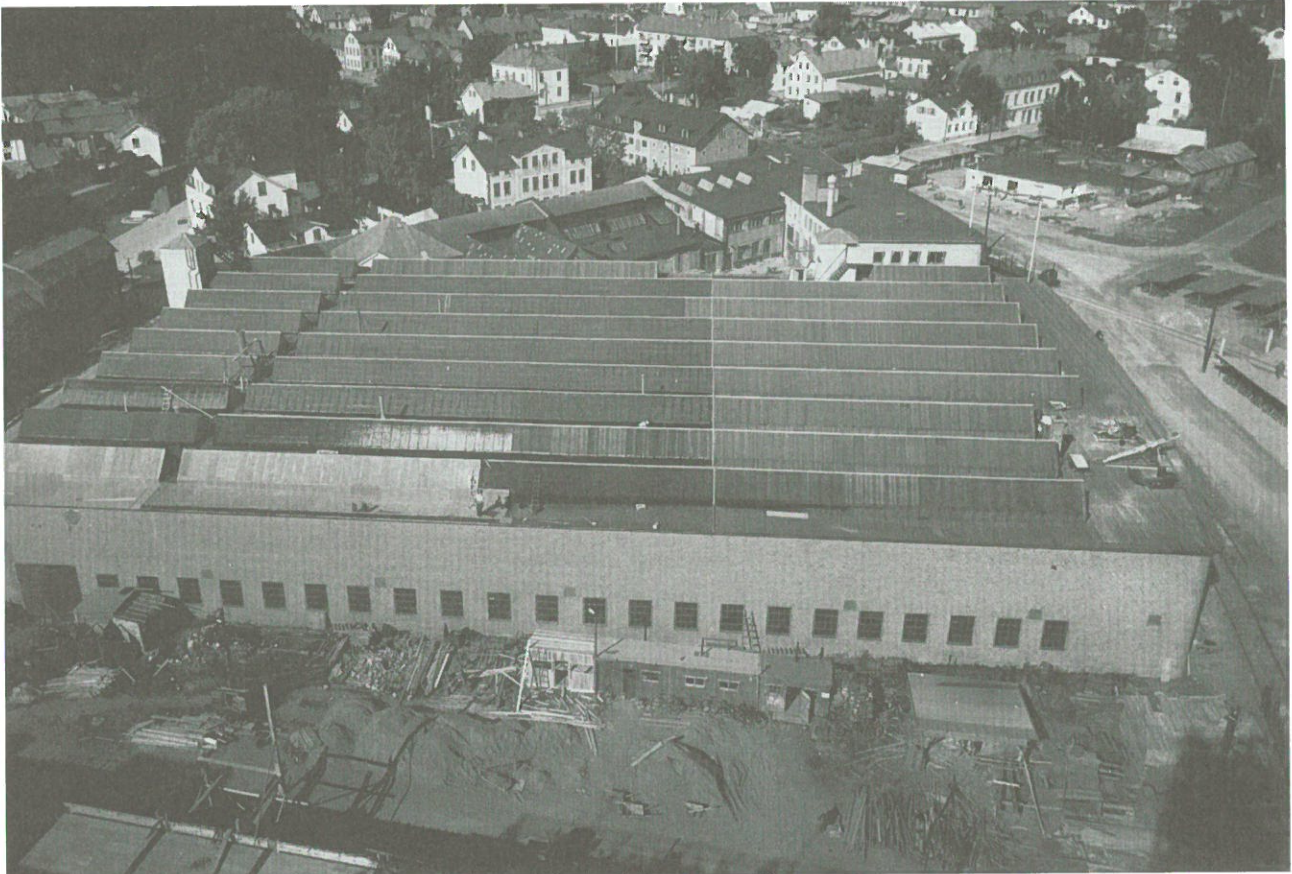
- för verkstadsföretag med kvalitet

IFMETALL

Fläktverkstäderna

Hamnverken

Fläktverkstäderna 1950

Lastbil med Bahcoprodukter 1950

Vårutflykt

med sällskapet till
Stockholm –
Stadshuset &
Riddarhuset.
Lördagen
17 maj 2008

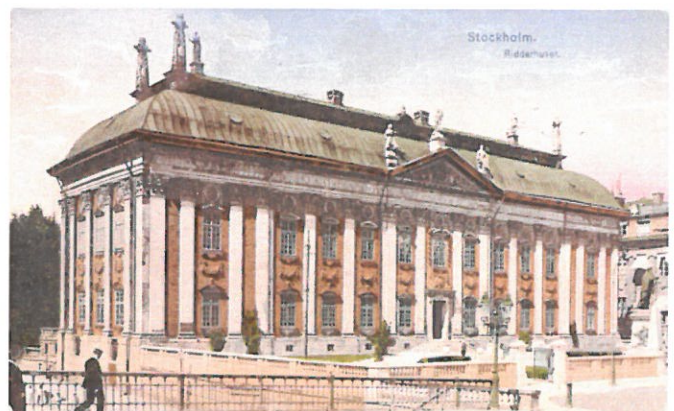

Denna ovanliga bild finns i Volendams Museum, "The cigabands – House" Holland. Väggedekoration gjord av 1000-tals cigarrgördlar. Stadshuset uppfördes på 1670-talet. Efter eldsvåda 1680 fortsatte byggandet, invigt 23 juni 1923. Foto: Curt Eriksson

Kl. 08.00	Avgår bussen från Bahco/SNA Europe
09.30 – 11.00	Riddarhuset, guidning av Anders Lindström
11.30 – 12.30	Lunch
13.00 – 14.00	Stadshuset, guidevisning
14.15 – 14.45	Besöka stadshustornet, på egen hand
15.00 – 16.00	Fika på stån
16.00 – 17.00	Hemresa

Pris per person 495,-
Anmälan om deltagande
senast 14 maj. Tel: 227 07.

Riddarhuset
Byggs under åren 1641-1674.
3 olika arkitekter. Svenska
riddarsällskapet och adelns
byggnad.

Erbjudande till medlemmar i J.P. Johansson Sällskapet

Resa till Argentina i BAHCO's och Evert Taubes fotspår

I programmet ingår

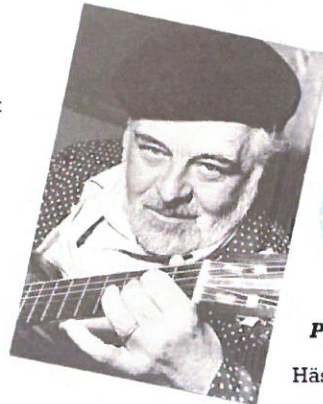
Flygresor:

- 7 november 2008 med Lufthansa Arlanda - Frankfurt - Buenos Aires, Ekonomiklass inkl. måltider ombord.
- 17 november med Aerolines Argentinas från Santiago de Chile till Buenos Aires
- 17 november med Lufthansa från Buenos Aires - Frankfurt - Arlanda, ekonomiklass inkl. måltider ombord.

Buenos Aires - 3 nätter

Bra 3-stjärnigt hotell inkl. frukost

Möjligheter till sightseeing, tango shower, shopping m.m.

Pampas - 1 natt

Hästar, kor, grillad mat m.m.

Santa Fe - 2 nätter

Besök och visning av Bahco's fabrik i SantoTomé - Sightseeing, shopping m.m.

Mendoza - 2 nätter

Argentinas mest berömda vindistrikt, grillad mat, vin, vinprovning, sightseeing m.m.

Santiago de Chile - 2 nätter

Sightseeing, shopping, fiskrätter m.m.

Pris inkl. flyg, hotell, samtliga frukostar, 2 luncher, buss och guidningar: Ca 25.000:- kr.
För enkelrum tillkommer 5.500:- kr/person. Varje resande måste vara medlem i J.P. Johansson Sällskapet (medl. avgift 125:-/år). Resan är maximerad till 40 personer. 3.000:- kr i förhandsbetalning samt 500:- kr i avbeställnings-skydd betalas i förskott till bankgiro 533-3954 (Nord Syd-Flyg och Buss AB). Beroende på begränsat deltagarantal önskas anmälan snarast möjligt. Information om senaste datum meddelas senare. Förbokning meddela J.P. Johansson Sällskapets kansli, tel 0171-227 07 och uppge samtidigt Ditt eller medresenärens medlemsnummer.
Resan arrangeras i samarbete med Nord Syd Resor.